

IN MEMORIAM VOJMIR VINJA (1921–2007) ROMANICA ET CROATICA ADRIATICA

U lipnju 2007. umro je akademik Vojmir Vinja, jedan od utemeljitelja današnjeg Odjela za francuski jezik i književnost Sveučilišta u Zadru, u tom trenutku 1956. Odsjeka za francuski jezik i književnost Filozofskog fakulteta. Nekoliko dana prije njegove smrti, naš je Odjel dobio dopusnicu za izvođenje studija španjolskog jezika. Prigoda je da se kaže za one na Sveučilištu koji to ne znaju da je prve i donedavno jedine hispanističke studije u Hrvatskoj pokrenuo profesor Vinja u Zagrebu, u šezdesetim godinama prošloga stoljeća, tada, bez ijednog diplomiranog hispanista! A to ni on sam nije bio! Da bi sustav mogao funkcionirati, priredio je dva temeljna priručnika: *Španjolsko-hrvatski rječnik* i *Gramatiku španjolskog jezika*. Od tada pa do 2006. nije u Hrvatskoj napisano ni jedno djelo za potrebe studija hispanistike. Ponosni smo stoga što je te godine, upravo s našeg Odjela i studija španjolskog jezika, tada u osnivanju, došla knjiga koja po svom karakteru nastavlja Profesorov rad na tom polju. Autor je njegov - da tako kažem - znanstveni unuk, Nikola Vuletić, a djelo se zove *Romanski jezici na Pirinejskom poluotoku do XIII. stoljeća*. Profesor je knjigu ocijenio visokom stručnom ocjenom.

Akademik Vojmir Vinja trajno je surađivao s našim Odjelom, potičući nastavnike i pomažući im u stručnom radu kao mentor za stjecanje znanstvenih diploma, kao recenzent znanstvenih radova, ili jednostavno, kao ocjenjivač naših kompetencija u natjecajima za napredovanje. No, najdublja veza s našim Odjelom i našim gradom išla je preko svega što se odnosilo na more i morsku tradiciju, bila ona jezična ili ona druga, isto tako važna i njemu isto tako draga, izvanjezična. Za posljednjeg posjeta Zadru, nekoliko mjeseci prije smrti, najprije me je pitao za "stanje" na zadarskoj peškariji, a sutradan smo provjeru napravili na licu mjesta i zaključili u kuhinji s jednim pagarom lešo.

Vojmir Vinja je rođen 1921. kao posljednje dijete u mnogobrojnoj korčulanskoj činovničkoj obitelji. Srednjoškolsku naobrazbu stekao je u šibenskoj gimnaziji koju su tada zajedno s njime pohađali još mnogi ugledni Hrvati, a studij romanistike završio je na Sveučilištu u Zagrebu, u seminaru Petra Skoka, utemeljitelja hrvatske romanistike. Postao je Skokovim asistentom i nasljednikom na istoj katedri nakon njegove smrti, pa sve do odlaska u mirovinu, 1986.

Upoznao sam se s Profesorom u dosta neobičnim okolnostima, u trenutku kada sam nezadovoljan tek izabranim studijem, gotovo slučajno zalutao na njegovo predavanje iz Uvoda u opću lingvistiku. Iako je bio na glasu kao strog profesor, ponesen onim što sam čuo, otišao sam do njegova kabineta, predstavio se i zamolio ga da mi omogući prelazak na njegov odsjek što je on i učinio. Od toga trenutka pa do njegove smrti ostali smo zajedno, uvijek na nekoj distanci profesionalno uspješnog učitelja i profesionalno prosječnog učenika. No, kada je bila riječ o pogledu na humanističke vrijednosti do kojih nam je bilo jednako stalo ili kada se radilo o delikatnim, teškim i ponekad dramatičnim životnim odlukama, ostali smo, vjerujem, ravnopravni u svakom pogledu.

Ispričavam se čitateljima časopisa *Croatica et Slavica Jadertina* što u ovu tužnu priču koja bi po naravi stvari trebala biti posvećena pokojniku i njegovu djelu, unosim osobne stavove i osjećaje. Istodobno, zahvaljujem glavnom uredniku što mi je omogućio da ih iznesem ne uvjetujući način na koji ću prikazati lik profesora Vinje. Ne mogu pisati o Profesoru kao eminentnom i zaslužnom hrvatskom romanistu a da ne kažem nekoliko riječi o njegovom isto tako eminentnu duhu, erudiciji i zauzetosti za opće dobro, koji su mi, tijekom zajednički provedenih godina, bili isto tako važni kao i njegova znanstvena kompetencija. Ustvari, često i mnogo više! Jer, nisam spadao i ne spadam u elitno društvo njegovih učenika, hrvatskih romanista, kao što su A. Kovačec, P. Tekavčić, G. Filipi ili N. Vuletić. Nikada nisam imao osobita afiniteta za historijsku fonetiku i fonologiju, historijsku gramatiku i slične jezično-povijesne teme. Smatram, vjerojatno krivo, da za ove vještine treba imati osobita talenta i da tu marljivost i ljubav prema predmetu nije od bogzna kakve koristi. U mom slučaju, Profesor je to znao.

Dijapazon Vinjinih interesa u lingvistici srećom je daleko nadilazio mladogramatičarske poglede njegova Učitelja i uski povijesni okvir romanske lingvistike. U Vinjinu se seminaru tada moglo čuti apsolutno sve što se u tom trenutku događalo na europskoj i svjetskoj lingvističkoj sceni. Bilo je i Bloomfielda i Lyonsa, Chomskog i Harrisa, Hjemseleva i Brondala, Mounina i Pottiera. O de Saussureu, Trubeckom, Jakobsonu, Benvenistu i Martinetu da se i ne govori. Ni jedan pravac, ni jedan pojedinac, ni jedan lingvistički svjetonazor nije bio zaboravljen ili ispušten.

U znanstvenom pogledu, V. Vinja je svoj lingvistički imperativ usmjerio prema onome što je romansko, duhovno i lingvističko preživjelo na hrvatskom tlu, osobito na obali i otocima. Jedan od njegovih temeljnih ciljeva bio je pokazati i odrediti – a to je za ovu priliku i naš časopis od iznimne važnosti – mjesto romanske jezične ostavštine u hrvatskoj lingvistici općenito i u hrvatskoj leksikografiji, posebno. Odatle i podnaslov za ovaj *in memoriam*, koji nije samo igra riječi s imenom časopisa. Moram reći bez oklijevanja, i s rizikom da počinim moguću grešku u njegovo ime, da on s odnosom kroatista prema romanskoj jezičnoj baštini nije bio osobito zadovoljan. Intelektualna i stručna pozicija profesora Vinje, usudio bih se reći njegov *credo*, bila je da romanska jezična ostavština - koja se kod mnogih potpuno krivo poistovjećuje s talijanskom - čini integralni dio hrvatske jezične baštine. Ako nije njezin najbolji dio, a onda barem isto tako vrijedan kao što je to turski ili germanski, koji su uvijek u hrvatskoj leksikografiji imali povoljniji tretman od romanskoga. Dovoljno je otvoriti rječnike suvremenoga hrvatskoga jezika pa da se u to uvjerimo. Istina, upućivao je i na svoje, osobito mlađe kolege kroatiste, na neke i s našega sveučilišta, kao na snage koje će taj neugodan stav neutralizirati i negativne posljedice koje su iz njega proizašle, ublažiti.

Osim prema jeziku općenito, koji je bio bez sumnje njegova najznačajnija intelektualna a u velikoj mjeri i emocionalna preokupacija, glavni interes Profesora bio je okrenut prema obali, moru, (po)morskim običajima i morskim stanovnicima. Prednost ovoga medija kao fizičkog prostora za znanstvena istraživanja bila je i u tome što je on spajao pripadnost jednom omiljenom ambijentu s ljubavlju prema jezičnim podacima koji se u njemu mogu naći. To je bilo predivno polazište, koje je,

povezano s golemim znanjem iz jednog i drugog polja, ihtiološkog i lingvističkoga, moralo dovesti do vrhunskoga rezultata, što se na koncu i dogodilo. I sam sam kasnije, ne shvaćajući u početku točno o čemu je riječ, izabrao isti metodološki postupak za prikupljanje građe na jednom drugom (zapuštenom) jezičnom polju i prostoru – nesonimiji. To je u neku ruku bio njegov projekt, jer sam se dao bez problema "izmanipulirati". Profesorova je teza otprilike bila da se hrvatski romanisti moraju baviti svojom baštinom, budući da to neće učiniti nitko umjesto njih. Kako se ova baština nalazi u hrvatskom jezičnom moru, govorio je, trebali bi to činiti prije svih ostalih kroatisti. No, dugo nije bilo tako... U tom kontekstu uvijek je uzimao u usta primjer svog učitelja Skoka, koji se francuskim jezikom na kojemu je diplomirao i doktorirao, osim na samom početku, jedva bavio. Sav se posvetio romanističkim i ne samo romanističkim pitanjima svoga jezika, do mjere da bismo danas mogli opravdano pitati kako bi izgledao hrvatski jezični mozaik bez kamenčića koje je u njega ugradio Petar Skok.

Rezultat takva odnosa prema nacionalnoj jezičnoj baštini je dvosveščana *Jadranska fauna – etimologija i struktura naziva*, najpotpuniji repertoar jezičnih podataka u hrvatskoj lingvistici iz jednog semantičkoga polja, koje je prikupila, obradila i prezentirala jedna osoba. Projekte takva opsega danas vode čitavi timovi stručnjaka. Dovoljno je reći da je građa prikupljena na 175 punktova od Istre do Boke kotorske, da ju je trebalo sistematizirati bez pomoći suvremenih tehničkih pomagala, obraditi i prezentirati u formi koja je za čitatelje prihvatljiva i maksimalno obavijesna. O razini etimologijskoga postupka i etimoloških prijedloga nije potrebno trošiti riječi! Ta knjiga zasigurno predstavlja obrazac modernog etimologijskog postupka, postupka koji ništa ne ostavlja po strani, ni na planu izraza ni na planu sadržaja. Uvijek ću se s nostalgijom sjećati *škatul o' postolov* po kojima su bile posložene kartice s najrazličitijim upisima s terena. A izbor papira za te kartice posebna je priča za koju u ovoj prilici ipak neće biti dovoljno prostora.

No, *Jadranska fauna* je jadranska samo po imenu. Nema mediteranskog i europskoga jezika, jezične potvrde od antičkih autora do suvremenih monografija, romanističkih i drugih registara, koji se nisu našli u njoj. Ova je knjiga, po mom mišljenju, jedan od najvažnijih spomenika hrvatskoga jezikoslovlja. Kada kažem spomenika, onda ne mislim samo na trajnu vrijednost koja nam je ovim djelom podarena, nego, a možda i prije svega, na postupak uspostavljanja korpusa i njegovu interpretaciju u kakav se mogu u budućnosti upuštati samo jezikoslovni kaskaderi!

Na ovom mjestu treba još jednom naglasiti ono što je već dotaknuto. Prigoda je da se to kaže upravo u Zadru i u časopisu našega Sveučilišta. Profesor je bio doslovno zaljubljen u hrvatsku jezičnu baštinu i to osobito u onu za koju se bojao da će biti trajno izgubljena ne poduzmu li se hitne mjere za njezino spašavanje. Smatrao je da *Jezikoslovna služba spašavanja* (JSS) zadarskoga Sveučilišta u toj intervenciji mora imati osobito mjesto i odgovornost. Depopulacija otoka, nestajanje izvornih govornika, pritisak novoga stanovništva na obalnu crtu i prirodni proces evolucije jezičnoga standarda - bojao se - mogli bi zauvijek zatrti mnoge izolirane jezične oblike koji čine bitnu kockicu u slagalici jezičnog i nacionalnog identiteta. I to ne onu najmanje važnu! Zato je hrvatskoj i romanskoj dijalektologiji, onomastici i nesonimiji davao prednost pred vrlo učenim kabinetskim metodama koje mu, također, nisu bili strane.

Takva, uvjetno rečeno, kabinetska metoda pretežito dominira drugim kapitalnim djelom akademika Vinje, također snažno vezanim za jadranski životni i jezični prostor, a to su *Jadranske etimologije*. JE su svojevrsni trosveščani rječnik kojemu u podnaslovu stoji: *Jadranske dopune Skokovu Etimologijskom rječniku*. Metodologija izrade ovoga djela, iako se temelji na brojnim zapisima s terena, ipak je pretežito okrenuta pisanim izvorima. Referentna je točka Skokov *Etimologijski rječnik*. *Dopune* nisu samo dopune onoga čega u tom rječniku nema. *Dopune* i *Jadranske etimologije* u cjelini su kritika, u najboljem smislu riječi, Skokova djela, bilo da je riječ o onome čega kod Skoka zaista nema, bilo da je riječ o novoj interpretaciji onoga što je Skok napisao ili, na koncu, da je riječ o ispravljanju grešaka do kojih je došlo prilikom priređivanja *Rječnika* s obzirom na to da Skok nije sam pripremio rukopis za tisak, već su to učinili drugi.

Iskoristit ću ovu priliku i dodati još nešto o monumentalnom Skokovu djelu. Unatoč brojnim anegdotama o Petru Skoku kojemu je Vinja bio asistent dugi niz godina, Skokovoj legendarnoj štedljivosti i asketizmu, Profesor se neizmjereno divio njegovoj genijalnosti i marljivosti. Često je žalio zbog načina na koji je veliki etimologijski rječnik priređen te je uz ostalo smatrao da bi hrvatskom jezikoslovlju bio neophodan i jedan *Mali Skok*, jednosveščani rječnik, suvremeno strukturiran, za najširu znanstvenu i neznanstvenu javnost i studente. No, u taj se projekt nije upustio. Imao je drugačije prioritete. Za posljednjega boravka u Zadru, obećao sam da će *Centar* koji vodim nastojati oko afirmacije Skokova djela. Zacrtili smo kao prioritet objavljivanje najvažnijih Skokovih radova po izboru akademika Augusta Kovačeca te reprint izdanje *Slavenstva i romanstva na jadranskim otocima* s komentarima i novim spoznajama do kojih smo došli radeći na toponomastičkoj građi hrvatskih otoka.

Nije potrebno u ovoj prigodi navoditi sav znanstveni opus akademika Vinje. Bit će to objavljeno na drugom mjestu i od bolje upućenih. Spomenut ću samo da je bio članom uredništva dvaju iznimno važnih časopisa vezanih uz polje jadranskih i romanskih studija. *Čakavska rič* i *Folia Onomastica Croatica* ostale su ne samo bez važnog člana uredništva, već i bez svoga vrijednog i plodnog suradnika. Akademik Vinja bio je i utemeljitelj *Skokovih etimoloških i onomastičkih susreta*, međunarodne znanstvene manifestacije koja se od 1986. održavala svake četvrte godine. Posljednja, lani, u njegovoj rodnoj Korčuli, u trenutku kada je već znao da ga je teška bolest ozbiljno napala.

No, Vinjin znanstveni doprinos hrvatskoj lingvistici i ne samo lingvistici ne završava na znanstvenim istraživanjima i prezentaciji rezultata tih istraživanja. Profesor je bio duboko svjestan velikih praznina i na drugim poljima. Osobito na onima koja se odnose na dostupnost svjetskih jezikoslovnih ostvarenja na materinskom jeziku. Upustio se tako u prevođenje de Saussureova *Tečaja opće lingvistike* (2000). Hrvatska je vjerojatno jedna od posljednjih zemalja koja je došla do svog prijevoda utemeljitelja strukturalizma (84 godine nakon objavljivanja). U ovaj prevodilački korpus idu još Danteov *Nauk o pučkom jeziku* (1998), prvi prijevod *Opće i obrazložbene gramatike Port-Royala* (1999), Benvenisteove *Riječi europskih institucija* (2005).

Prevodilački krug zatvorio se zajedno s životnim, nekoliko dana prije smrti. Upravo je u izdanju *Disputa* predstavljen javnosti četverosveščani prijevod Montaigneovih *Eseja*. Taj, po riječima Profesora, najzahtjevniji prijevod u njegovoj prevodilačkoj karijeri, posvećen je Josipu Tabaku. *Sapienti sat!* Spomenutim bi radovima trebalo dodati i brojne druge, ne toliko važne za jezikoslovlje, ali od goleme važnosti za spoznaje o ranoj romanskoj pismenosti i umjetničkoj ekspresiji: *Petnaest bračnih radosti*, *Roman o liscu*, *Celestina ili Tragikomedija o Kalistu i Malibeji*, *Pisma Abelarda i Heloize...*

Ljubav između profesora i Zadra nije se ugasila njegovom smrću. Zaista, izgubili smo važnog suradnika na projektu *Onomastica Adriatica*, izgubili smo važnog recenzenta i ocjenjivača naših znanstvenih postupaka i radova, izgubili smo važnog zagovornika naših jadranskih ideja i, najgore od svega, izgubili smo dobrog prijatelja. No, rekao bih da smo se na neki način dobro pripremili za njegov trajni odlazak s ovoga svijeta. Odjel za francuski jezik je konačno kadrovski i znanstveno konsolidiran, utemeljili smo španjolske studije, u tisku je druga monografija s projekta na kojemu je bio suradnik, obranjena je prva disertacija na korpusu koji je on sakupio i interpretirao, objavljen prvi priručnik iz hispanistike nakon njegova *Rječnika i Gramatike...* Uvijek se važnijim čini ono što nije učinjeno, no valjda će i to doći na red.

Veliki imaju privilegij da ih zaborav sporije nagriža od ostalih smrtnika. Profesore, još ćete dugo živjeti s nama: u Centru, na Odjelu, na Sveučilištu, u našim srcima... Šaljemo Vam stoga na Vašu nebesku adresu prijateljski pozdrav iz Zadra!

Zadar, 10. prosinca 2007.

Vladimir Skračić